

ՎԱՀԱԳՆ ՆՈՐԱՅՐԻ ԴԱԴՐՅԱՆ (ՏԱՏՐԵԱՆ)

2019 թ. օգոստոսի 2-ին 93 տարեկան հասակում կյանքից հեռացավ հայազգի մեծանուն ցեղասպանագետ, պատմաբան, սոցիոլոգ պրոֆեսոր Վահագն Նորայրի Դադրյանը:

Դադրյանների ընտանիքը Սեբաստիայի նահանգի Ամասիայի գավառի Չորում քաղաքից էր, որտեղ հայտնի դատավոր էր Նորայր Դադրյանը: Նրա կապերի շնորհիվ Դադրյանների ընտանիքը կարողանում է հասնել Կոստանդնուպոլիս՝ վերապրելով Հայոց ցեղասպանությունը, որտեղ էլ 1926 թ. մայիսի 26-ին ծնվել է Վահագն Դադրյանը:

Նրա մանկությունն անցել է սկզբում Գատըգյուղ թաղամասում, իսկ ավելի ուշ՝ Սկյութարում: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի շեմին նա տեղափոխվել է Բեռլին՝ ուսանելու:

Վահագն Դադրյանն իր կատարած գիտահետազոտական ուսումնասիրությունների շնորհիվ նոր էջ է բացել Հայոց ցեղասպանության պատմության ուսումնասիրության մեջ, մեծապես նպաստել ցեղասպանության պատմական իրողության գիտական համապարփակ ներկայացմանը, ինչն իր անգնահատելի ու կարևոր նշանակությունն է ունեցել Հայոց ցեղասպանության փաստի միջազգային ճանաչման և դատապարտման գործում: Վահագն Դադրյանը համարվում է ցեղասպանագիտության, մասնավորապես համեմատական ցեղասպանագիտության, հիմնադիրներից մեկ¹: Նրա հիմնական աշխատությունները վերաբերում են Հայոց ցեղասպանության պատմությանը, համեմատական ցեղասպանագիտության հարցերին, ցեղասպանության իրավական և հոգեբանական տեսանկյունների վերլուծությանը:

Գիտական երկար և արգասաբեր ուղին Վահագն Դադրյանն սկսել է Բեռլինի համալսարանում՝ ուսանելով մաթեմատիկա: Կտրուկ շրջադարձ կատարելով դեպի հումանիտար և հասարակական գիտություններ՝ Վիեննայի համալսարանում սովորել է փիլիսոփայություն, իսկ Ցյուրիխի համալսարանում՝ միջազգային իրավունք: Չիկագոյի համալսարանում ստացել է սոցիոլոգիայի դոկտորի աստիճան: Նման բազմապրոֆիլ կրթությունը Դադրյանին հնարավորություն է տվել իր հետագա ուսումնասիրություններում հենվել ֆորմալ, հումանիտար և հասարակական գիտությունների մեթոդաբանության և զինանոցի վրա, ինչի շնորհիվ նա կարողանում էր ցանկացած խնդրի վերաբերյալ ունենալ ուրույն և հնարավորինս լայն մոտեցում:

1 Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ ինստիտուտի «Համեմատական ցեղասպանագիտության» բաժինը անվանակոչվել Վահագն Դադրյանի անունով:

Իր կյանքի ընթացքում պրոֆեսոր Դադրյանը փայլուն կերպով համատեղել է հետազոտական և դասախոսական գործունեությունները: 1970-1991 թթ. Նյու Յորքի համալսարանում դասավանդել է սոցիոլոգիա: Բացի այդ նա անգլերենով, գերմաներենով և ֆրանսերենով ակտիվորեն դասախոսել է Բեռլինի Ազատ համալսարանում, Մյունխենի, Մայնի Ֆրանկֆուրտի, Մյունսթերի, Բյոլնի, Բոխումի, Պարմայի, Թուրինի, Ցյուրիխի, Ժնևի, Ամստերդամի, Ուտրեխտի, Ուպսալայի և Բրյուսելի համալսարաններում, ինչպես նաև՝ ՅՈՒՆԵՍԿՈ-ի փարիզյան կենտրոնում:

Վահագն Դադրյանը Հարվարդի համալսարանի Միջին Արևելքի ուսումնասիրությունների և Մասաչուսեթսի տեխնոլոգիական ինստիտուտի միջազգային ուսումնասիրությունների կենտրոնների ավագ գիտաշխատող էր, ինչպես նաև Դյուկի համալսարանի հրավիրյալ պրոֆեսոր: 1990-ական թթ. մի քանի տարի շարունակ ղեկավարել է Գուգենհայմի հիմնադրամի կողմից հովանավորվող ցեղասպանագիտական մեծ նախագիծը: 1991 թ-ից Չորյան ինստիտուտի (Տորոնտո և Քեմբրիջ) ցեղասպանության հետազոտությունների ծրագրի գիտական տնօրենն էր:

Լեզուների իմացության շնորհիվ (հայերեն, անգլերեն, գերմաներեն, ֆրանսերեն, թուրքերեն, օսմաներեն) Դադրյանը համապարփակ քննության է ենթարկել հարուստ փաստագրական նյութ՝ մասնավորապես ուսումնասիրելով թուրքական, գերմանական, ավստրո-հունգարական, ամերիկյան արխիվային փաստաթղթերը և համադրել դրանք հայկական սկզբնաղբյուրների հետ:

Հայոց ցեղասպանության պատմության տարբեր դրվագների ուսումնասիրմանն են նվիրված նրա երկու տասնյակից ավելի մենագրությունները և հարյուրից ավելի հոդվածները, որոնք հրատարակվել են տասնյակ լեզուներով: Դրանց շարքում իր ուրույն տեղն ունի 1995 թ. հրատարակված *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus* [Հայոց ցեղասպանության պատմությունը. էթնիկական կոնֆլիկտը Բալկաններից մինչև Անատոլիա և Կովկաս] մեծածավալ հետազոտությունը: Այս աշխատության մեջ հեղինակը խնդրի քննությունն սկսում է Հայկական հարցի ծագման պատմությունից՝ ցույց տալով դրա տեղ-տեղ համընկնումը կամ բախումը Արևելյան հարցի հետ, եվրոպական դիվանագիտության և Օսմանյան կայսրության զարգացումների համատեքստում, ներկայացնում է նախացեղասպանությունը և բուն ցեղասպանությունը՝ տրամաբանական և ժամանակագրական հաջորդականությամբ:

Մեկ տարի անց հետազոտողների սեղանին է դրվում մեկ այլ կարևոր մենագրություն՝ *German Responsibility in the Armenian Genocide: A Review of the Historical Evidence of German Complicity* [Գերմանիայի պատասխանատվությունը Հայոց ցեղասպանության մեջ. գերմանական մեղսակցության պատմական վկայությունների քննություն], որում հեղինակը հարուստ փաստական նյութի հիման վրա բացահայտում է Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ Օսմանյան կայսրության դաշնակից Կայզերական Գերմանիայի դերակատարությունը և պատասխանատվությունը Հայոց ցեղասպանության իրականացման գործում՝ հստակություն և փաստարկվածություն բերելով այս շատ քննարկվող թեմայի մեջ:

1999 թ. լույս են տեսել պրոֆեսոր Դադրյանի միանգամից երկու արժեքավոր մենագրությունները՝ Warrant for Genocide: Key Elements of Turko-Armenian Conflict [Ցեղասպանության թույլտվություն. հայ-թուրքական կոնֆլիկտի առանցքային բաղադրիչները] և The Key Elements in the Turkish Denial of the Armenian Genocide: A Case Study of Distortion and Falsification [Հայոց ցեղասպանության թուրքական ժխտման առանցքային բաղադրիչները. խեղաթուրման և կեղծման դեպքի ուսումնասիրություն]: Վերջին մենագրությունը հուժկու հարված էր Հայոց ցեղասպանության ժխտման գործընթացին:

Ժամանակագրական առումով պրոֆեսոր Դադրյանի վերջին մեծածավալ ուսումնասիրությունը Judgment at Istanbul. The Armenian Genocide Trials [Ստամբուլյան դատավճիռ. Հայոց ցեղասպանության դատավարությունները] աշխատությունն է (պրոֆեսոր Թաներ Աքչամի համահեղինակությամբ), որտեղ հեղինակները ներկայացնում են Առաջին աշխարհամարտի ավարտից անմիջապես հետո երիտթուրքական պարագլուխների դեմ Ստամբուլում տեղի ունեցած դատավարությունների ընթացքն ու փաստաթղթերը:

Պրոֆեսոր Դադրյանի հեղինակած հոդվածները հրապարակվել են արևմտյան առաջատար գիտական ամսագրերում:

1976 թ. մայիսին Դադրյանը մի շարք ականավոր հետազոտողների հետ, որոնց շարքում էին Ռիչարդ Հովհաննիսյանը, Դենիս Փափագյանը, Ավետիս Սանջյանը և այլք, ԱՄՆ Ներկայացուցիչների պալատի միջազգային հարաբերությունների հանձնաժողովում ներկայացրել է Հայոց ցեղասպանության իրողությունը: Բացի այդ նա եղել է առաջին հայազգի հետազոտողը, ով 1995 թ. հանդես է եկել բրիտանական խորհրդարանի Համայնքների պալատում Հայոց ցեղասպանության 80-րդ տարելիցի կապակցությամբ:

Վահագն Դադրյանը 1998 թ-ից ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ է: Նա մշտապես սերտ կապեր է ունեցել Հայաստանի գիտակրթական հաստատությունների, այդ թվում՝ Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի հետ: 2009 թ. պրոֆ. Դադրյանը մասնակցել է թանգարան-ինստիտուտի կազմակերպած միջազգային գիտաժողովին՝ նվիրված Ադանայի ջարդերի 100-ամյա տարելիցին: Նույն օրերին նա թանգարան-ինստիտուտում ներկայացրել է հրապարակային դասախոսությունների շարք՝ նվիրված Հայոց ցեղասպանության տարբեր հիմնախնդիրներին: 2013 թ. մարտին ականավոր գիտնականը մասնակցություն է ունեցել Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի կազմակերպած «Հայոց ցեղասպանություն. մարտահրավերներ հարյուրամյակի նախաշեմին» միջազգային գիտաժողովին:

Ականավոր գիտնականն իր կյանքի ընթացքում ստացել է բազում պարգևներ, որոնց թվում են.

1. ՀՀ Մովսես Խորենացու մեդալ (1998 թ.)
2. Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի ոսկե մեդալ (1999 թ.)
3. «Հայոց ցեղասպանության ուսումնասիրության ոլորտում ունեցած ծանրակշիռ գիտական վաստակի համար» ՀՀ նախագահի մրցանակ (2009 թ.)

4. Սուրբ Սահակ և Սուրբ Մեսրոպ մեղալ (2005 թ.)

5. Կյանքի ընթացքում ունեցած ձեռքբերումների մրցանակ, Ցեղասպանագետների միջազգային միություն (2005 թ.)

Վահագն Դադրյանը կյանքի ընթացքում դարձել է ցեղասպանագիտության դասականներից մեկը: Կարելի է ասել, որ նա ցեղասպանագիտության և Հայոց ցեղասպանության պատմության ուսումնասիրության նշաձողը բարձրացրել է նոր մակարդակի: Նա եղել է հայ ժողովրդի դեսպանը ցեղասպանագիտական հանրություն:

Վահագն Դադրյանի գործունեությունը մասնագիտական նվիրվածության, աշխատասիրության և հայրենասիրության լավագույն օրինակներից է: Հայազգի ցեղասպանագետների ներկա սերնդի ներկայացուցիչների պարտքն է կիսատ չթողնել նրա հսկայածավալ գործը և պատվով շարունակել այն: